

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Прикарпатський юридичний інститут
Львівського державного університету внутрішніх справ
Українська асоціація порівняльного правознавства
Міжнародний науковий журнал «Порівняльно-правові дослідження»

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО: сучасний стан і перспективи розвитку

Збірник наукових праць

Київ
2010

УДК 34.05
ББК Х99
П 59

*Рекомендовано до друку вченими радами
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Прикарпатського юридичного інституту
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Редакційна колегія:

Шемшученко Ю.С., Гриценко І.С., Бучко М.Б. (співголови),
Кресін О.В. (вчений секретар), Марін О.К., Кресіна І.О.,
Кохановська О.В., Горбатенко В.П., Батлер У.Е., Шутак І.Д., Нагребельний В.П.,
Муравйов В.І., Пархоменко Н.М., Скакун О.Ф., Оніщенко Н.М., Нагорняк М.М.,
Тихомиров О.Д., Кафарський В.І., Денисов В.Н., Басиста І.В., Воронова Л.К.,
Соловій Я.І., Безклубий І.А., Костенко О.М., Фріс П.Л., Шевченко Я.М.,
Щербина В.С., Шевчук С.В., Майданик Р.А., Павличенко П.Г., Лотюк О.С.,
Вітовська І.В., Мірошніченко А.М., Григорук Н.Г., Кустова О.Л., Саломатін О.Я.,
Острогляд О.В.

Рецензенти:

Костицький М.В. — доктор юридичних наук, професор,
дійсний член Національної академії правових наук України,
професор кафедри філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ
Луць Л.А. — доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка

Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник науко-
П 59 вих праць / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, М.Б. Бучка; упор.
О.В. Кресін. — К.: Логос, 2010. — 520 с.

ISBN 978-966-171-322-1

У збірнику опубліковано матеріали II міжнародного наукового симпозиуму «Дні порівняльного правознавства», який відбувся у м. Яремчі 22–25 квітня 2010 р. Статті присвячено теорії і методології порівняльного правознавства, загальним питанням розвитку правових систем, порівняльним дослідженням у сфері теорії та історії держави і права, європейського та міжнародного права, порівняльному конституційному, адміністративному, фінансовому, цивільному, цивільно-процесуальному, кримінальному, кримінально-процесуальному праву. Також у збірнику опубліковано матеріали дискусій, які відбулися під час симпозиуму.

ББК Х99

ISBN 978-966-171-322-1

© Автори статей, 2010
© Видавництво «Логос», 2010

правової точки зору, найбільший інтерес становлять ті кардинальні зміни, які відбуваються в структурі Співтовариств, у сфері здійснення повноважень Співтовариства, а потім ЄС. Такого роду зміни в житті Європейських співтовариств та Союзу знаходять відображення та закріплення насамперед в установчих актах, які вносять дійсно кардинальні зміни в побудову та функціонування Співтовариств та Союзу. Відповідно і періодизація еволюції європейського права головним чином пов'язана з виробленням та укладанням установчого договору.

Останнім кроком щодо подальшого розвитку Євросоюзу та європейського права стало підписання Лісабонського договору 13 грудня 2007 р., що набув чинності 1 грудня 2009 р.

Нині інституційний механізм Євросоюзу має складну конструкцію, яка відображає поступовий характер розвитку європейської інтеграції. Основу його організаційної структури становлять Європейський парламент, Європейська рада, Рада, Комісія, Суд, Європейський центральний банк, Рахункова палата. Лісабонський договір закріплює положення, що кожний інститут діє в межах повноважень, наданих йому в Договорах відповідно до передбачених процедур, умов і цілей.

Таким чином, Європейський Союз має особливу правову природу, яка відрізняє його від міжнародних організацій і від держав. За своєю юридичною природою право Євросоюзу становить особливу, третю систему права, що діє поряд з міжнародним і внутрішнім правом. Право Євросоюзу має пріоритет порівняно з внутрішнім правом держав-членів, а деякі його норми мають пряму дію у внутрішніх правопорядках цих держав. Усе це надає праву Євросоюзу особливого характеру, що відрізняє його як від права міжнародного, так і від права внутрішнього.

1. *Кравчук І.В., Парапан М.В.* Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. — К.: Слово, 2004. — 320 с.
2. *Муравйов В.І.* Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика). — К.: Академ-Прес, 2002. — 425 с.
3. *Муравйов В.І.* Вступ до права Європейського Союзу: Підручник. — К: ВПЦ «Київський університет», 2007. — 303 с.
4. *Энтин Л.М.* Европейское право: Учебник. — М.: НОРМА, 2000. — 720 с.

ДЕРЕВ'ЯНКО Сергій Миронович,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри конституційного,
міжнародного і адміністративного права
Юридичного інституту Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)*

РАТИФІКАЦІЯ ЛІСАБОНСЬКОГО ДОГОВОРУ: ДОСВІД ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Недавні звернення чільників Європейського Союзу до керівництва України щодо визначення ним перспектив членства в ЄС вселяють певний оптимізм. Проте вирішення питання, на чому наголошують європейські й українські високопосадовці, не стільки у

Брюсселі, як у Києві, адже слід чимало зробити, щоб Україна відповідала критеріям, які визначені установчими документами ЄС для держав-претендентів.

Чільне місце посідає Лісабонський договір (далі — Договір), відомий також як Договір про реформу (офіційна назва — «Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського Співтовариства» [1], в окремих українських виданнях — Лісабонська угода) — міжнародний договір, підписаний на саміті держав-членів ЄС 13 грудня 2007 р. Укладений на невизначений термін «з метою підвищення ефективності та демократичної легітимності Союзу та підвищення узгодженості його дій» [1, с. 1]. Набув чинності з 1 грудня 2009 р. Процес ратифікації Договору відбувався по-різному, відповідно до вимог національного законодавства: шляхом ухвалення законодавчого акту вищим представницьким органом чи проведення загальнодержавного референдуму.

Процедурні питання вступу до ЄС, серед яких і ратифікація Договору, для України — це питання поки що невизначеної часової перспективи. Однак вивчення досвіду країн-членів ЄС вважаємо корисним для українських парламентарів та чиновників вже сьогодні, з огляду на те, що, по-перше, впродовж років українською владою здійснюються певні кроки щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, по-друге, перспективи оновлення Конституції України об'єктивують можливість чіткого закріплення в ній механізму вступу до міждержавних об'єднань.

Перебіг ратифікації Договору та пов'язані з нею колізії широко висвітлювалися зарубіжними та українськими ЗМІ, як друкованими, так і електронними. Однак загалом ці матеріали мають інформаційний характер. До цих питань неминуче, але здебільшого побіжно, звертаються автори підручників і навчальних посібників із права ЄС, конституційного права зарубіжних країн, які вийшли друком за останні два роки. Цілісного ж наукового осмислення проблем ратифікації ще не здійснено, оціночні судження є поодинокими та й україномовного перекладу самого Договору не опубліковано. З огляду на це дослідження означеної проблеми видається теоретично і практично доцільним.

Вихідними для розуміння проблеми є положення Договору про те, що він «набуває чинності з 1 січня 2009 року за умови, що всі документи про ратифікацію будуть здані на зберігання, або в іншому випадку, в перший день місяця після здачі на зберігання ратифікаційної грамоти останньою державою, що підписала цей акт» (частина друга статті 6 розділу «Заключні положення») [1, с. 135].

Ініціаторам схвалення Договору довелося насамперед проаналізувати причини невдалої спроби ратифікації його попередника — «Договору про Конституцію для Європи», який не вступив у силу через відмову французьких та голландських виборців на референдумах його підтримати. Потреба запровадження нових правил співжиття держав-членів співтовариства загострилась і через серйозні інституційні проблеми, що виникли після його розширення в 2004 і 2007 роках. Полегшити процес управління ЄС покликаний саме Договір про реформу, який часто називають «конституцією» чи «квазіконституцією», фактично це акт конституційного значення.

Першою здійснила ратифікацію Договору Угорська Республіка, Національні Збори якої схвалили його ще 17 грудня 2007 р. Ратифікацію ж у цілому планувалося провести впродовж 2008 року. Однак не вдалося, тому що на референдумі 12 червня 2008 р. в Ірландії — єдиній державі в ЄС, яка проводила ратифікаційний референдум, — 53,4 % його учасників проголосували «проти». Наполеглива широка роз'яснювальна робота серед ірландських виборців дала результат — на референдумі 2 жовтня 2009 р. «за» проголосувало вже 67,1 % його учасників при явці 59 %. Завершила цей процес Чеська Республіка, яка 13 листопада 2009 р. здала свою ратифікаційну грамоту на зберігання до уряду Італійської Республіки відповідно до вимог частини першої статті 6 Договору [1, с. 135].

Отже, Договір став чинним лише після його остаточної та повної ратифікації усіма державами-членами ЄС за обраними кожною із них внутрішньодержавними процедурами. За цим твердженням криється чимало особливостей, зумовлених вимогами національного законодавства.

До речі, крім Ірландії, на процедурі референдуму наполягали політики у Федеративній Республіці Німеччині (ФРН) та Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританії). Однак органи конституційної юрисдикції цих держав визнали його проведення непотрібним, оскільки, на їх думку, Договір не створює Європейської федеративної держави, а тому не вимагає змін до національних конституційних актів.

Решта держав-членів ЄС ратифікували Договір за парламентською процедурою. Так, ратифікацію, власне, тільки своїми рішеннями здійснили у 2008 р. Національні Збори Республіки Болгарія, парламенти Грецької Республіки та Королівства Швеція.

У державах із двопалатною побудовою парламенту (таких в ЄС переважна більшість) процедура затвердження проводилась окремо у кожній із палат. Наприклад, у тому ж 2008 р. Національна рада Австрійської Республіки прийняла акт про ратифікацію 9 квітня, а Федеральна рада — 24 квітня. Відповідно у Конгресі депутатів Генеральних Кортесів Королівства Іспанія — 26 червня, а у Сенаті — 15 липня. Більш складним був процес ратифікації у Королівстві Бельгія, де згоду на неї, крім Палати представників і Сенату, надавали й регіональні парламенти та окремі місцеві громади.

Закони про ратифікацію набули чинності після обов'язкового їх підписання (санкціонування) главами держав — президентами Австрійської, Естонської, Італійської, Латвійської, Литовської, Португальської, Словацької, Угорської, Фінляндської, Французької, Чеської Республік; Республік Кіпр, Мальта, Польща, Словенія; Ірландії, Румунії та ФРН; правителями у Королівствах Бельгія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Великобританії, Великому Герцогстві Люксембург.

Прийняття ратифікаційних актів у низці держав-членів ЄС відбувалося досить складно. Не було подано жодного голосу «проти» лише у Французькій громаді Королівства Бельгія, Бундесраті ФРН, Сенаті та Палаті депутатів Парламенту Італійської Республіки, Палаті представників Парламенту Республіки Мальта. Натомість найбільше противників ратифікації Договору в Палаті громад Парламенту Великобританії, де 11 березня 2008 р. «проти» проголосувало 206 парламентарів («за» — 346). «Проти» ратифікації Договору проголосував 61 член Палати депутатів («за» — 125), 20 із 74 сенаторів Парламенту Чеської республіки; 58 депутатів Бундестагу ФРН («за» — 515); 56 депутатів Сейму Республіки Польща («за» — 384); 42 депутати Парламенту Грецької Республіки («за» — 250), 39 членів Другої палати Генеральних штатів Королівства Нідерланди («за» — 111) тощо. Чимало противників ратифікації, як і очікувалось, у Французькій Республіці, де 7 лютого 2008 р. «проти» проголосувало 52 депутати Національних Зборів («за» — 336) та 42 члени Сенату («за» — 265).

Все ж погодимось із думками про те, що ухваленням Договору ЄС ще раз демонструє, що попри розмаїття думок і позицій це цілісне об'єднання, здатне приходити до кінцевого рішення, що ця організація є найбільш життєздатним утворенням в Європі і, можливо, в світі [2].

Прагнучи приєднатися до Об'єднаної Європи, українські політики повинні вже нині бути послідовними в реалізації стратегії європейської інтеграції, наповнювати її щоденно реальним змістом. Складний перебіг досліджуваного ратифікаційного процесу переконує у важливості об'єднати суспільний загаль, насамперед політикум, навколо ідеї набуття членства в ЄС. Першочерговим є здійснення широкої, цілеспрямованої і послідовної роз'яснювальної роботи серед населення, оскільки за Конституцією України рішення про вступ до ЄС може бути прийняте винятково через процедуру всеукраїнського рефе-

рендуму. А тому слід прийняти новий Закон України «Про всеукраїнський референдум», що безуспішно намагаються зробити українські парламентарі вже півтора десятиліття. Доцільним було б і внесення відповідних змін при оновленні Конституції України.

Отже, європейський вибір має істотний вплив на національний ціннісний контекст. Референдуми 2005 р. у Нідерландах і Франції, громадяни яких більшістю голосів відмовилися ратифікувати «Договір про Конституцію для Європи», результати референдуму 2008 р. в Ірландії, застереження низки держав, що стали складовою самого Договору, є вираженням реального зіткнення різних ціннісних орієнтирів: прагнення до перетворення ЄС у складно організовану федеративну державу суперечить європейським традиціям існування сильного інституту національних держав. А тому, на наш погляд, принциповим у майбутньому вступі України до ЄС стане не тільки засвоєння європейських стандартів і цінностей, а й необхідність захисту та збереження національної державності, самобутності в умовах глобалізації. У прагненні вже сьогодні адаптувати українське законодавство до європейського неприпустиме некритичне запозичення тих принципів, норм і цінностей західноєвропейської цивілізації, які ігнорують правову спадщину, культуру і менталітет народу України.

1. *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union [English edition]. — 2007. — С 306/01. — Р. 1 — 230.
2. Чалий В. Ухваленням Лісабонської угоди ЄС довів свою життєздатність [Електронний ресурс] // Сайт УНІАН. Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-345026.html>.

СМИРНОВА Ксенія Володимирівна,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри порівняльного
і європейського права Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОСОЮЗУ:

порівняльний аналіз змін відповідно до Лісабонського договору

Правові інструменти регулювання відносин у рамках Європейського Союзу забезпечують стабільність та ефективність функціонування інтеграційного об'єднання. Джерела права ЄС на відміну від внутрішнього права держав-членів не є сталою системою, здатною, з одного боку, об'єднати всі джерела в єдине ціле, а з іншого — встановити критерій для їх поділу на відносно самостійні компоненти. Форми фіксації норм права ЄС є визначальним чинником розвитку європейського інтеграційного об'єднання та мають характерні особливості, акумулюючи елементи джерел міжнародного та внутрішнього права. Лісабонський договір про Євросоюз (ДЄС) та Договір про функціонування Євросоюзу (ДФЄС) [1], які вступили в силу 1 грудня 2009 р., стають установчими джерелами реформованого Євросоюзу, який отримав міжнародну правосуб'єктність. Завдяки зникненню